

Nr 183.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ändrad lydelse av 12 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen; given Stockholms slott den 28 mars 1952.

Under återopande av bilagda, i statsrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed till riksdagens prövning i grundlagsenlig ordning framlägga härvid fogat förslag till ändrad lydelse av 12 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen.

Enligt Vårt nådiga beslut:

GUSTAF ADOLF.

Herman Zetterberg.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen föreslås sådan ändring i tryckfrihetsförordningen att, för den händelse den pågående indragningen av rådhusrätter i mindre städer skulle leda till att något län blir helt utan rådhusrätt, Kungl. Maj:t skall kunna utse rådhusrätt utom länet att vara tryckfrihetsdomstol för länet. Förslaget innebär icke någon ändring beträffande juryn, som fortfarande skall vara från det län dit målet hör.

F ö r s l a g

till

ändrad lydelse av 12 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen.*(Gällande lydelse.)**(Föreslagen lydelse.)*

1 §.

Tryckfrihetsmål upptagas av rådhusrätt i stad som är säte för länsstyrelse eller, om rådhusrätt ej finnes i staden, av den rådhusrätt inom länet, som enligt Konungens förordnande är behörig att upptaga sådana mål. Förekommer anledning att även annan rådhusrätt inom länet skall äga upptaga tryckfrihetsmål, äger Konungen förordna därom.

Tryckfrihetsmål upptagas av rådhusrätt i stad som är säte för länsstyrelse eller, om rådhusrätt ej finnes i staden, av den rådhusrätt inom länet, som enligt Konungens förordnande är behörig att *för länet* upptaga sådana mål. Förekommer anledning att även annan rådhusrätt inom länet skall äga upptaga tryckfrihetsmål, äger Konungen förordna därom.

Finnes ej rådhusrätt inom länet, äger Konungen utse rådhusrätt utom länet att för länet upptaga tryckfrihetsmål.

Till tryckfrihetsmål — — — — — i 9 kap. 5 §.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Regenten, Hertigen av Halland i statsrådet å Stockholms slott den 28 mars 1952.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, LINGMAN, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, anmäler fråga om *ändrade bestämmelser om behörighet att upptaga tryckfrihetsmål* och anför därvid följande.

Tryckfrihetsmål ha sedan gammalt upptagits endast av underdomstol i stad men icke av häradsrätt, huvudsakligen av den anledningen att boktryckerier tidigare funnos endast i eller i omedelbar närhet av stad. Genom ändringar i tryckfrihetsförordningen år 1937 inskränktes antalet behöriga tryckfrihetsdomstolar till rådhusrätterna i residensstäderna och de rådhusrätter i övrigt som jämte borgmästaren hade minst två lagfarna ledamöter.

För att möjliggöra att även residensstad i judiciellt avseende förenades med domsaga föreslog processlagberedningen (SOU 1944: 9 och 10) att tryckfrihetsmål i sådana fall då residensstad lydde under häradsrätt skulle upptagas av denna. Häradsrätten skulle härvid, om jury medverkade i målet, bestå av en lagfaren domare. Nämnd skulle således icke deltaga; i stället skulle juryns befogenheter vidgas, så att denna, sedan den ensam avgjort frågan om skriftens brottslighet, tillsammans med domaren beslutade domen i målet.

De av beredningen utarbetade förslagen till ändringar i tryckfrihetsförordningen behandlades av chefen för justitiedepartementet i samband med att förslag till de av rättegångsreformen föranledda ändringarna i regeringsformen framlades för riksdagen (prop. nr 246/1944). Därvid uttalade departementschefen att det ej förelåg anledning räkna med att rådhusrätt i någon residensstad skulle komma att upphöra utan att i länet fortfarande funnes någon stad med rådhusrätt och att det därför ej vore behövligt att låta tryckfrihetsmål upptagas vid häradsrätt. Något förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen framlades därför ej vid detta tillfälle. I stället infördes i lagen den 20 december 1946 med vissa bestämmelser om rätte-

gången i tryckfrihetsmål ett stadgande, enligt vilket tryckfrihetsmål, då residensstad hörde till domsaga, skulle upptagas vid annan rådhusrätt i länet.

Under förarbetena till den nya tryckfrihetsförordningen anförde 1944 års tryckfrihetssakkunniga (SOU 1944: 60) att med hänsyn till tryckfrihetsmålen säregna beskaffenhet och deras ringa förekomst antalet domstolar med behörighet att upptaga tryckfrihetsmål borde ytterligare inskränkas. I anslutning till ett förslag att jurymän skulle utses länsvis genom val av lands- ting och stadsfullmäktige i vissa städer förordade de sakkunniga att sådan behörighet skulle tillkomma en rådhusrätt i varje län, som regel rådhus- rätten i residensstaden och i undantagsfall, då rådhusrätt icke finnes i sta- den, rådhusrätten i annan stad inom länet som Kungl. Maj:t bestämde.

Propositionen följde i huvudsak detta förslag men det framhölls, att rättskipningen i tryckfrihetsmål borde bibehållas även i några större städer som icke äro residensstäder och att det borde ankomma på Kungl. Maj:t att förordna härom. Riksdagen biträdde i nu angivna delar Kungl. Maj:ts för- slag. Kungl. Maj:t har sedermera förordnat att, utöver rådhusrätterna i resi- densstäderna, även rådhusrätterna i Eskilstuna, Norrköping, Hälsingborg och Borås skola äga upptaga tryckfrihetsmål (SFS nr 517/1949).

Den pågående indragningen av rådhusrätter i mindre städer har hittills icke berört residensstäderna. Ursprungligen innehöll 1932 års lag om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende uttryckligt förbud mot in- dragning av rådhusrätt i residensstad. Stadgandet härom upphävdes år 1945, varefter det alltså är möjligt att alla städer i ett län kunna komma att sakna rådhusrätt. En indragning av rådhusrätter i sådan omfattning kan emellertid icke ske utan att tryckfrihetsförordningens bestämmelser om domstolar i tryckfrihetsmål ändras. Härom har inom departementet upp- rättats en promemoria, som jämväl upptager vissa andra lagstiftningsspör- mål, vilka uppkomma för den händelse att det icke skulle finnas någon råd- husrätt i ett län.

Jag hemställer nu att få anmäla frågan om ändring i tryckfrihetsförord- ningen. Med övriga föreslagna lagändringar torde få anstå, till dess grund- lagsändringen har behandlats.

I p r o m e m o r i a n anføres efter en redogörelse för gällande rätt:

Som huvudregel gäller sålunda att behörighet att upptaga tryckfrihets- mål skall tillkomma en rådhusrätt i varje län. Det är icke nödvändigt att denna domstol är rådhusrätten i residensstaden; Kungl. Maj:t kan därtill utse annan rådhusrätt inom länet. Tryckfrihetsförordningens bestämmelser bilda alltså icke något hinder mot indragning av rådhusrätten i residenssta- den, därest annan rådhusrätt finnes inom länet, vilken kan överta uppgif- ten att vara tryckfrihetsdomstol för länet. Dessa bestämmelser bygga emel- lertid på att, såsom departementschefen uttalade vid 1944 års riksdag, det icke förelåg anledning att räkna med något annat fall än det nu angivna, och de erbjuda därför icke någon lösning för det fall då ett län kommer att helt sakna rådhusrätt. Numera synes det emellertid icke uteslutet att indrag-

ningen av rådhusrätter kan medföra att något län, t. ex. Skaraborgs län, inom en nära framtid kommer att sakna rådhusrätt. Drives indragningen av rådhusrätter så långt, krävs alltså en komplettering av tryckfrihetsförordningen.

Härvid synas två alternativ kunna komma i fråga. Antingen kan uppgiften att vara tryckfrihetsdomstol för länet överflyttas på häradsrätt eller också får denna uppgift anförtros åt rådhusrätt utom länet. Det förra alternativet skulle innebära en principiell nyhet; rätten skulle, om jury medverkar, få en annan sammansättning än den i tryckfrihetsmål vid rådhusrätt vanliga. Man skulle väl kunna bortse från olägenheten härav och genomföra de nödvändiga lagtekniska ändringarna, därest praktiska fördelar stå att vinna genom att rättskipningen i tryckfrihetsmål bibehålles vid domstol inom länet. Med hänsyn till det ytterst ringa antalet tryckfrihetsmål och till möjligheten för rådhusrätt utom länet att enligt 1 kap. 13 § rättegångsbalken hålla sammanträde på lämplig ort inom länet, då särskilda skäl föreligga, torde det dock knappast kunna hävdas att så förhåller sig. Därför synas övervägande skäl tala för det senare alternativet.

Genom ändring i tryckfrihetsförordningen bör alltså Kungl. Maj:t erhålla möjlighet att, då rådhusrätt saknas i länet, förordna rådhusrätt utom länet att för länet upptaga tryckfrihetsmål.

Över promemorian ha efter remiss yttranden avgivits av justitiekanslersämbetet, Göta hovrätt, Sveriges advokatsamfund, Publicistklubben och Svenska tidningsutgivareföreningen. Svenska journalistförbundet, som haft tillfälle att yttra sig över promemorian, har icke begagnat sig härav. Förslaget har lämnats utan erinran av *justitiekanslersämbetet*, *advokatsamfundet* och *publicistklubben*. Även *tidningsutgivareföreningen* har tillstyrkt förslaget under framhållande att det visserligen med hänsyn till tryckfrihetsprocessens speciella karaktär och vikten av att domstolen ägde bästa möjliga kännedom om lokala förhållanden vore beklagligt, att tryckfrihetsärenden skulle komma att upptagas av domstol utom länet, men att tryckfrihetsmålens förläggande till häradsrätt ur skilda synpunkter tedde sig mindre tilltalande. Vid tidningsutgivareföreningens yttrande är emellertid fogad en reservation av *ledamoten av föreningens styrelse, chefredaktören Gotthard Björck i Mariestad*. Denne anför:

Mot förslaget att endast rådhusrätt skall få handlägga och döma i tryckfrihetsmål vill undertecknad anmäla en avvikande mening.

Under senare tid har krav höjts på ökat lekmannainflytande i domstolarna, vilket också satt spår i den nya rättegångsordningen. Rådhusrätterna avvecklas i alltmera ökad omfattning, och häradsrätterna blir den alltmera förhärskande domstolen även för städerna. Häradsrätterna får ju också döma i alla slags mål, liksom rådhusrätterna, och med precis samma bindande verkan, det må gälla enkla förseelser eller de mest kvalificerade förbrytelser, för att icke tala om de mest invecklade civilmål. Under sådana förhållanden är det orimligt att förklara häradsrätterna inkompetenta att handhava och döma i tryckfrihetsmål, där ju ända sedan vår tryckfrihetslags tillkomst bedömandet av tryckt skrifts brottslighet eller icke lagts i en lekmannajurys händer. Därtill kommer att dom i tryckfrihetsmål i vanlig ordning kan överklagas i högre instans.

Det må i detta sammanhang erinras om att de speciella domstolar, som tidigare handlagt militära mål — krigsdomstolarna — numera avskaffats

och att dessa mål överflyttats till ordinarie domstolar. I Skövde t. ex. är det numera häradsrätten, som handlägger dylika mål.

Rättssäkerheten är fullt tillfredsställande trygghad, om man ger häradsrätt befogenhet att handhava och avdöma tryckfrihetsmål på samma sätt som alla andra inom dess jurisdiktion förekommande processer. En sådan ordning överensstämmer också med tendensen i den nya rättegångsreformen och kan icke anses medföra risker för bristfällig behandling av tryckfrihetsmål. Om man underkänner häradsrätternas kompetens att döma i tryckfrihetsmål, så måste däri också ligga ett visst underkännande av hela den nya princip, som lagts till grund för rättegångsväsendets omläggning på en bredare basis med fri prövning. Att exempelvis ett tryckfrihetsmål i Västergötland skulle förläggas till rådhusrätten i Göteborg skulle dessutom medföra onödiga ökade omkostnader både för parterna och det allmänna.

Ur alla synpunkter är det följdriktigt och ändamålsenligt att häradsrätt i det område, där ett tryckfrihetsmål uppkommer, får omhänderhava även hithörande domstolsförfarande.

Även *Göta hovrätt* ställer sig tveksam till förslaget och anför bl. a.:

Förslaget att till tryckfrihetsdomstol utse rådhusrätt utom länet överensstämmer enligt hovrättens mening icke väl med tryckfrihetsprocessens allmänna uppbyggnad. Denna process vilar ju på den tanken, att varje län utgör en enhet i fråga om dessa mål. Jurymännen utses länsvis av landsting och stadsfullmäktige i de städer, som ej deltaga i landsting. Det skulle då vara egendomligt, om prövning av jurymäns behörighet och andra kontrollåtgärder skulle vidtagas av domstol utom länet.

Därest jury ej skall deltaga i ett tryckfrihetsmål, handlägges detta av rådhusrätt i dess vanliga sammansättning, alltså antingen av tre lagfarna domare eller av en lagfaren domare jämte nämnd. I dessa fall skulle det te sig särskilt omotiverat att förbigå länets egna häradsrätter.

Hovrätten vill även fästa uppmärksamheten på att det allmännas kostnader för ett tryckfrihetsmål torde bli avsevärt högre om målet skall handläggas vid rådhusrätt utom länet än om det handlägges vid häradsrätt inom länet. Därest anordningen blir tillämplig för Gotlands län, blir denna synpunkt särskilt framträdande; i sådant fall måste antingen jurymännen resa från Gotland till fastlandet eller en rådhusrätt från fastlandet till Gotland. I detta sammanhang vill hovrätten påpeka, att några bestämmelser icke finnas om gäldandet av resekostnaderna för den främmande rådhusrättens lagfarna ledamöter, därest rådhusrätten förlägger huvudförhandlingen till ort inom det län, från vilket målet härrör. Dessa kostnader torde knappast kunna åläggas den stad utom länet, vars rådhusrätt utses till tryckfrihetsdomstol, utan måste väl gäldas av statsmedel.

Därest häradsrätt utses till tryckfrihetsdomstol för sådana fall varom nu är fråga, skulle detta visserligen innebära en principiell nyhet, men förslag i samma riktning ha framställts såväl år 1934 av de sakkunniga angående tryckfrihetsprocessens ombildning som av processlagberedningen. Då det knappast torde kunna ifrågakomma att låta såväl jury som nämnd deltaga i samma tryckfrihetsmål och då processlagberedningens förslag att juryn även skulle fungera som nämnd icke kan förordas, ligger det närmast till hands att häradsrätten i jurymålen skulle bestå av häradshövdingen ensam. De befäkligheter som tidigare kunnat finnas mot en sådan sammansättning av häradsrätten, torde numera vara av mindre betydelse, sedan rättegångsbalken anförtrott åtskilliga betydelsefulla domaruppgifter åt häradsrätt, bestående endast av en lagfaren ledamot. Visserligen har rätten numera i jurymål även att i vissa fall pröva frågan om skriftens brottslighet, men denna

prövning kan dock icke leda till ett för den tilltalade oförmånligare resultat än det vartill juryn kommit. Hovrätten anser därför att ej heller nämnda förhållande bör hindra, att tryckfrihetsmålen handläggas av häradsrätt i nämnda sammansättning.

Dürest det likväl skulle anses olämpligt att låta tryckfrihetsmål handläggas av häradsrätt bestående av ensamdomare, vill hovrätten ifrågasätta, huruvida icke häradsrätten vid huvudförhandling i jurymål kunde förstärkas med två av hovrätt utsedda lagfarna ledamöter, av vilka minst en skulle inneha fiskalskompetens. Då tingsdomare eller tingssekreterare torde komma att finnas i de domsagor, vilkas häradsrätter kunna ifrågakomma som tryckfrihetsdomstol, skulle en sådan ordning lätt kunna genomföras. I fråga om omröstning finge reglerna för rådhusrätt tillämpas å den på angivet sätt sammansatta häradsrätten. Att denna tanke innebär en principiell nyhet, synes ej vara ett alltför avgörande skäl mot densamma, då redan nu underdomstolarnas sammansättning i tryckfrihetsmål är mycket speciell.

Statistiken utvisar att antalet tryckfrihetsmål varit mycket litet i de län, vilka kunna tänkas bli utan rådhusrätt. På grund härav vill hovrätten trots det anförda icke avstyrka att rådhusrätt utom länet utses till tryckfrihetsdomstol och har för sådant fall intet att erinra mot de i promemorian upptagna förslagen till lagändringar.

Departementschefen. Såsom framgår av den förut lämnade redogörelsen var frågan om att tillägga häradsrätt behörighet att upptaga tryckfrihetsmål föremål för övervägande i samband med rättegångsreformens genomförande. Den avvisades emellertid då. Även vid tillkomsten av den nya tryckfrihetsförordningen blev denna fråga ingående prövad. Jag finner ej anledning att i förevarande begränsade sammanhang ånyo taga frågan under omprövning. Det synes mig lämpligast att, på sätt i promemorian föreslagits, Kungl. Maj:t tillerkännes befogenhet att, om rådhusrätt skulle komma att saknas i ett län, utse rådhusrätt utom länet att för länet upptaga tryckfrihetsmål. Jag vill erinra om att den jury som skall medverka består av personer från det län dit målet hör, icke från det län där rådhusrätten är belägen.

En förutsättning för denna lösning torde emellertid vara, att Kungl. Maj:t vid meddelande av sådant förordnande som här avses också skall äga meddela föreskrifter om bestridande med statsmedel av erforderliga kostnader för rådhusrätts sammanträde utanför staden vid handläggning av tryckfrihetsmål, som härröra från annat län.

Föredraganden hemställer härefter, att förslaget måtte genom proposition föreläggas riksdagen till prövning i grundlagsenlig ordning.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Olle Lundberg.